

UTSKRIFT

17

◇ 1977-2020 ◇

UTSKRIFT 17

1977–2020

EN VÄNBOK TILL ERIK OCH LENA

**KULTURMILJÖ
HALLAND**

KULTURMILJÖ
HALLAND

Utskrift ges ut av Stiftelsen Hallands Länsmuseum, Kulturmiljö Halland

Detta är nr 17 i en löpande serie

Postadress: Kulturmiljö Halland, Bastionsgatan 3, 302 43 Halmstad

Telefon: 035-19 26 00

E-post: kansli@kulturmiljohalland.se

Hemsida: www.kulturmiljohalland.se

Pärmens insidor: En djupdykning i lokalpressen med hälsning från Patrik Hallberg.

Fram- och baksida samt layout: Anders Andersson.

Redaktörer: Per Wranning och Leif Hægström.

©2019 Kulturmiljö Halland och resp. författare.

Författarna ansvarar själva för artiklarnas innehåll.

ISSN 1102-7290

Tryck: Kulturmiljö Halland, Halmstad 2019.

Innehåll

Förord	6
<i>Anas al Khabour</i>	
Till mina kära vänner Lena och Erik	9
<i>Monica Björk-Bulow</i>	
En hälsning	10
<i>Torbjörn Brorsson</i>	
Ås kloster, dess keramik och kontakter med moderklostret i Sorø	13
<i>Pär Connelid</i>	
Stora Slöinge – en tidigare storgård?	17
<i>Anders Håkansson</i>	
20 år – från torpare till slottsherre	21
<i>Leif Hügström</i>	
Utgårdaloke och Skreas järnålder	25
<i>Conny Johansson Hervén</i>	
Hörsås Revisited: The Sacred & Profane Memories of Conny Johansson Hervén	29
<i>Fredrik Larsson</i>	
På djupet med Halmstads historia – i mötet mellan gammalt och nytt	33
<i>Lennart Lundborg</i>	
Forskning om Hallands bronsåldershögar	37
<i>Linn Nordvall</i>	
Rapport till Erik och Lena om högen i Övraby socken, nr 25	41
<i>Christina Rosén</i>	
Gräsås – 30 år efteråt	45
<i>Bo Strömberg</i>	
Upptäckten av en välbesökt plats i Susedalens landskapsrum	49
<i>Stina Teghned</i>	
Ett altarskåp med ett ovanligt helgon – och möjligen konsthistoriens sötaste Jesusbarn.....	53
<i>Christina Toreld</i>	
På kors och tvärs genom halländsk järnålder	59
<i>Bengt Westergaard</i>	
En hög i Skedala	63
<i>Per Wranning</i>	
Det räcker med ett vykort!	65

*Detalj från altarskåpet i Kvibille kyrka med Maria och Jesusbarnet till vänster och Sankta Sunniva till höger.
Foto: Charlotte Skeppstedt.*

Stina Tegnhed

Ett altarskåp med ett ovanligt helgon – och möjligen konsthistoriens sötaste Jesusbarn

Kära Lena och Erik

*V*ar ska jag börja? Jag är så tacksam för alla stunder med er och allt som ni har delat med er, om det så har varit kunskap om det historiska Halland, stadslämningar, klosterlämningar, kyrkor, fyndmaterial, äldre grävutrustning eller berättelser om fältarbete under 70–80- och 90-talen. Något som vi också förenats i är det stora intresset för konst. Konsthistorien är det universum som jag hänger upp de förhistoriska och historiska perioderna i för navigation. Därför, får denna artikel handla om ett konstnärligt mästerverk – ett medeltida altarskåp med ett ovanligt helgon – Sankta Sunniva, som tack för alla era kloka ord, kunskaper, uppmuntran och lustfylld glädje.

Välbevarade medeltida altarskåp är inte vidare vanligt förekommande i svenska kyrkor. Ett av de mer ovanliga avbildade helgonen i dessa sällsynta altarskåp är Sankta Sunniva. I Sverige finns det endast två avbildningar av henne. Båda framställningarna är skulpturer i altarskåp. Den ena finns i Yttergrans kyrka i Uppland. Den andra återfinner vi i det medeltida altarskåpet som sedan år 2017 åter står uppställt i Kvibille kyrka i Halland.

Sankta Sunnivas attribut är klippblocket och i altarskåpet i Kvibille håller hon ett rödfärgat klippblock i vänster hand. På huvudet bär hon en krona och hennes guldfärgade mantel med rött foder ligger slät över axlarna och faller från den högra armen dubbelvikt över till vänster arm så att skarpt skurna veck bildas fram till. Under skymtar

hennes klädnad med rund halsringning och även klädnaden är återgiven med veck som förstärker den gotiska stilen. Sunnivas högersko skymtar då hon står med högerbenet något framskjutet. Ansiktet är avlångt med hög slät panna, markerade ögonbryn och öppna ögon, röda kinder och fylliga läppar. Det gyllene håret faller i lockar ner över axlarna och ryggen.

Altarskåpet där vi finner Sankta Sunniva är en triptyk i ek och är 177 cm högt och 132 cm brett. Med flyglarna uppställda blir bredden 264 cm. Ett exempel på gotik i sin allra härligaste form. Här snålas det inte på gotiska element: som i kölbågarna, i utsmyckningen på de profilerade ramarna med masverk av varandra korsande tunna bågar och korsblommor, stavverks-galler och fiskblåsornamentik som syns i bågöppningarna. Den arkitektoniska rumsligheten förstärks genom att de avbildade helgonen har placerats under varsitt baldakinkrönt kryssvalv. Mellan våningarna i altarskåpet syns gallerverk av akantusrankor, som slingrar sig runt stänger. Flyglarna är fästade vid corpus med två gångjärn vardera. De tolv apostlarna smyckar flyglarna och är placerade i två våningar. I corpus övre del finner vi Sankta Sunniva placerad höger om Maria med Jesusbarnet. På andra sidan Maria är Sankt Olof avbildad. De tre figurerna är fästa vid väggen. Maria är framställd som Himladrottningen stående på månskärnan. Hon har försetts med gloria och omgiven av solstrålar. Nederdelen av corpus återger Sankt Gregorii mässa som bildar en livlig kontrast till de mer stillsamma och högtidliga helgonen och apostlarna. I mässscenen samsas elva kyrkliga figurer i det avbildade koret med sluttande golv och sidoväggar vinklade in mot centrum vilket ger scenen ett betydande djup. För den som liksom jag inte kom ihåg vad som utspelade sig under Gregorimässa kommer här en kortfattad sammanfattning: När påven Gregorius förrättade mässan och skulle dela ut nattvardsbrödet så tvivlade en kvinna i samlingen. «Inte kan Kristus finnas i det där brödet. Jag har ju själv bakat det nu på morgonen» utbrast hon. Då visade sig Kristus över altaret och visade sina sår för alla som deltog i mässan. Det som gör scenen i altarskåpet mer påminner om en seriestrip är att alla de återgivna figurerna bär individuella uttryck av förundran, hänförelse och förvåning, men även likgiltighet då två figurer verkar vara helt omedvetna om den dramatik som utspelar sig på altaret och ser ut på oss betraktare.

Det är lätt att föreställa sig vilket storslaget intryck det vackra altarskåpet måste ha gjort på Kvibille församlingsbor, inte minst genom sin färgprakt. Idag finns endast få spår kvar av den ursprungliga färgen bevarad. Förgyllning på mantlar och kronor syns, likaså blått, rött, grönt och vitt på dräkter och lister. Under 1700-talet har ansiktena förbättrats och det är osäkert om färgfragmenten är spår av originalfärgen eller är från senare tid. Sköra delar som masverk, kronor och utskjutande delar som vissa händer och attribut saknas på sina håll, men på det stora hela är det än idag ett fantastiskt fint och överväldigande altarskåp.

Altarskåpet i Kvibille kyrka.

Hur skåpet en gång hamnade i Kvibille vet vi ej. Altarskåpen var mycket dyra och krävde att donatorerna var mäktiga och rika. Att de skänktes till kyrkorna var främst som själågäva, dvs en gåva för sin själs frälsning eller någon nära anförvants. Förutom att säkra sin själs väl och ve så var det även ett effektivt sätt att visa sin makt och rikedom. Skåpet dateras till slutet av 1400-talet och med troligt ursprung i någon av verkstäderna i Lübeck. Både stilistiska likheter med arbeten som utförts av Lübeckmästaren Bernt Notkes till namnet okända elev, som betecknas med pseudonymen Imperialissimamästaren, samt arbeten som utförts av Henning von der Heides verkstad har framförts. 1400-och 1500-talen är altarskåpens blomstringstid och stora verkstäder växte fram särskilt i Tyskland och Flandern.

Vad vi däremot vet är när altarskåpet försvann från Kvibille kyrka. År 1873 såldes altarskåpet till Statens Historiska Museum (hädanefter förkortat SHM) i Stockholm för 200 riksdaler och erhöll inventarienummer 5034. Varför det såldes är inte säkert. Under det sena 1860-talet skedde en ombyggnation då kyrkan fick ett modernare utseende med nytt kor och möjligen togs altarskåpet bort eller flyttades på då.

Den första förfrågan från Kvibille församling till SHM om att få tillbaka altarskåpet gjordes på 1950-talet och under årens lopp har frågan återkommande ställts men med negativt svar. Argumenten som framfördes av SHM var bland annat altarskåpets dåliga skick och att det hörde hemma på museet som ett viktigt inventarium då det både var en viktig representant för slutskedet i Lübecks konsthistoriska storhetstid och museets enda skulpterade framställning av Gregorii mässa. Men så ändrade museet inställning i frågan och i juni 2017 bars altarskåpet åter in i Kvibille kyrka. Drivande i ärendet var bland annat konstvetare Inga Lindén Nilsson som beskriver altarskåpet i sin gedigna bok *Medeltida träskulpturer i Hallands kyrkor* (2007) och kyrkoherde Bengt Ådal, men den som bekostade hyra, transport och kostnaderna för att återbördä altarskåpet till Kvibille var den gamle kyrkvärden Gunnar Johansson. Formellt hyrs altarskåpet av kyrkan i fem år.

Om Sankta Sunniva berättar legenden, att hon var en irisk kungadotter, som under 900-talet blev tvungen att gå i landsflykt på grund av sin tro. Tillsammans med några kristna vänner gav hon sig av med båt och anlände så småningom till ön Selja vid Norges västkust. Där slog de sig ner och levde ett kristet liv. Men Sunniva och de övriga irerna blev utsatta för de inföddas förföljelse. Håkon Jarl som styrde Norge kom med sina män för att angripa dem. Då tog de sin tillflykt till en grotta och bad till Gud om hjälp. Våldiga klippblock föll ned och spärrade ingången till grottan och Sunniva och hennes vänner kunde undgå sina förföljare. Men instängda i grottan dog sällskapet. Omkring hundra år senare började ett ljussken lysa upp platsen. Platsen undersöktes och man fann Sunniva död. Kroppen var mycket välbevarad och en kyrka, S:t Albans uppfördes på platsen. I kyrkan förvarades hennes relik, men år 1170 flyttades hennes kvarlevor till Bergen där hon än idag är skyddshelgon. Sankta Sunniva är Norges enda kvinnliga helgon och tillsammans med Olav den helige och Sankt Halvard de tre mest populära helgonen i Norge under medeltiden.

Men frågan är om altarskåpet i Kvibille ändå inte innehåller konsthistoriens allra söstast lille Jesusbarn? Konsthistorien är full av mer eller mindre oerhört groteskt återgivna Jesusbarn. I Kvibille sitter han med korslagda ben på Marias arm. I sina små armar vilar en uppslagen bok i vilken han pekar i med sin lille högerhand. Håret är lockigt mörkbrunt och läpparna har den finaste amorvbågen. Med sina öppna klara ögon tittar han ut mot betraktaren med en sällsam blick.

Tryckta källor:

Hägge, Eric (red). 1975. *Qvibille – socken och tingsstad. En bok om en gammal socken, utgiven av Qvibille Hembygdsförening*. Halmstad

Lindén Nilsson, Inga. 2007. *Medeltida träskulptur i Hallands kyrkor*. Halmstad

Stohr Jan. 2017 ”Det unika altarskåpet är tillbaka i Qvibille”. Artikel i *Hallandsposten* lördagen den 10 juni 2017.

Otryckta källor:

SHM – katalogvisning: Statens historiska museum/ Sök i samlingarna/inventarienummer 5034

Figur altarskåp:

<https://sv.m.wikipedia.org/wiki/Fil:KvibkaAsk.jpg>